

УДК 378.014:811.161.2:323.1(477)“1918/2026”

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2026.34.19>

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРОСТОРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК МАРКЕРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД 1918 РОКУ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Хоменко Олена,

кандидат історичних наук, доцент,

проректор з виховної роботи,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID ID: 0009-0003-3428-7417

У статті здійснено спробу дослідити значення мовного питання крізь призму діяльності активного національно-патріотичного активу 1918 року та сучасної студентської спільноти, чия мовна самосвідомість виступає запорукою утвердження суб'єктності України у глобальному вимірі. На основі аналізу архівних документів періоду 1918 року охарактеризовано основні кроки питання мовної політики під час створення Української держави П. Скоропадського, підкреслено зв'язок між мовною політикою та кроками побудови власної держави на початку ХХ століття. Наводяться приклади підтримки мовної політики з багатьох регіонів тогочасної України. А також приклади нав'язуваності «правильної мови» періоду СРСР та боротьбу українського народу за мову сьогодні. Показано, що однією з ключових ролей існування будь-якої держави, і України зокрема, є мова як чинник формування національної ідентичності, особливо в умовах воєнної агресії та глобальних викликів сучасності. Її функціонування у вищій освіті, де у студентів вже сформований більш свідомий вибір і розуміння, визначає не лише рівень освіченості та культурної єдності суспільства, але й рівень зміцнення державності загалом. Історичний досвід має вагоме значення для зміцнення та збереження ідентифікації, особливо сьогодні в період війни. Досвід 1918 року, коли в період діяльності уряду гетьмана Павла Скоропадського відбувалися важливі кроки у сфері мовної та освітньої політики говорять про те, що питання мови це не другорядний або декоративно-культурний процес, а важливий крок в утвердженні держави. Саме тоді українська мова була вперше впроваджена як мова адміністративного управління, судочинства й освіти. За ініціативи уряду розпочалося активне заснування українських університетів, академічних установ та шкіл, де українська мова утверджувалася як основа освітнього процесу й державотворення. І хоча пройшло більше 100 років питання мови в процесі державотворення залишається актуальним і сьогодні, особливо в Україні під час війни з Російською Федерацією, коли наша держава проходить процес деколонізації, у тому числі і мовної. Автор звертає увагу на відсутність системних монографічних досліджень з цієї тематики, що свідчить про потребу в подальших дослідженнях з даного питання.

Ключові слова: мовна політика, національна ідентичність, уряд 1918 року, лінгвоцид, вища освіта, студентська спільнота, мовна деколонізація.

Khomenko Olena. The role of the Ukrainian language in higher education as a marker of national identity: the experience of 1918 and the challenges of the present day

The article attempts to examine the significance of the language issue through the prism of the activities of active nationalist activists in 1918 and the contemporary student community, whose linguistic self-awareness is a guarantee of Ukraine's subjectivity in the global dimension. Based on an analysis of archival documents from 1918, the article describes the main steps in language policy during the creation of P. Skoropadsky's Ukrainian state and emphasizes the connection between language policy and the steps taken to build a state at the beginning of the 20th century. Examples of support for language policy from many regions of Ukraine at that time are given. There are also examples of the imposition of the "correct language" during the Soviet period and the Ukrainian people's struggle for their language today. It is shown that one of the key roles of any state, and Ukraine in particular, is language as a factor in the formation of national identity, especially in the context of military aggression and the global challenges of today. Its functioning in higher education, where students already have a more conscious choice and understanding, determines not only the level of education and cultural unity of society, but also the level of strengthening of statehood in general. Historical experience is of great importance for strengthening and preserving identity, especially today in times of war. The experience of 1918, when important steps were taken in the field of language and education policy during the reign of Hetman Pavlo Skoropadskyi, shows that the language issue is not a secondary or decorative-cultural process, but an important step in the establishment of the state. It was then that the Ukrainian language was first introduced as the language of administrative management, justice, and education. On the initiative of the government, Ukrainian universities, academic institutions, and schools began to be actively established, where the Ukrainian language was established as the basis of the educational process

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

and statehood. Although more than 100 years have passed, the language issue in the process of statehood remains relevant today, especially in Ukraine during the war with the Russian Federation, when our state is undergoing a process of decolonization, including linguistic decolonization. The author draws attention to the lack of systematic monographic studies on this topic, which indicates the need for further research on this issue.

Key words: language policy, national identity, government of 1918, linguicide, higher education, student community, linguistic decolonization.

Постановка проблеми. Сучасна Україна, перебуваючи у стані повномасштабної війни, знову переживає необхідність боротьби за збереження і посилення власної мовної ідентичності. 2 січня 2026 року урядом було затверджено державну цільову соціальну програму «Молодь України: покоління стійкості - 2030» і таке спрямування державних зусиль на підтримку молодого покоління є стратегічно виправданим вектором, оскільки саме студентство виступає головним ретранслятором системи національних цінностей та ключовим носієм українського історичного та культурного коду.

Такий акцент у державній політиці підтверджує розуміння того, що молодь, як основний потенціал стійкості є носієм мовної самосвідомості та інтелектуальним капіталом і запорукою незворотності державотворчих процесів у процесі збереження суб'єктності України у майбутньому. Освіта сьогодні виконує стратегічну роль у формуванні громадян, які усвідомлюють значення української мови як символу свободи й незалежності. А державні органи та інституції мають бути і є гарантом її офіційного статусу, забезпечуючи єдність суспільства й протиставлення багатовіковій політиці русифікації. Досвід минулого може стати або прикладом і пам'яттю або вивченням і переосмисленням історії власного народу щодо питань здобуття і збереження власної ідентичності на карті світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростання наукового інтересу до вивчення, окрім історичних й політичних й мовно-ментальних чинників, що й призвели до російсько-української війни, яка розпочалась ще 2014 року. Саме в активній фазі війни дослідники актуалізували вивчення питання мови як ключового елементу національної безпеки й ідентичності. Зокрема, дослідниця Яковлева О. у своїй праці піднімає питання української мови та проблем багатомовності у нашій державі, що стало одним з приводів початку війни [21]. Праці Хоменко О., Мовчан О., Пирожкова С., Хамітова Н., Сібука А., Литвинської С., Федюніна О. та ін. у деякій мірі фокусуються на проблемах національної ідентичності, де окреслюється і питання мови як чинника безпеки та деколонізації освіти у формуванні свідомого громадянина [1; 6; 8; 11]. Варта уваги і праця Л. Шлеїної, яка розглядає вивчення фахової української мови як головний інструмент формування національної ідентичності та професійної свідомості саме студентів [20]. Проте праць чи монографічних досліджень у зміцненні національної безпеки через механізми мовної стійкості та культурної самоідентифікації ще не стали предметом системного наукового аналізу.

Метою статті є аналіз мовного питання як визначального чинника у збереженні української державності в умовах війни з Росією, з урахуванням історичного досвіду 1918 року та обґрунтування важливої ролі сучасного студентства як інтелектуально-свідомої суспільної верстви, яка забезпечує мовно-культурний аспект ідентичності в освітньому просторі держави. Проаналізувати сучасні проблеми утвердження української мови на державному рівні, що було і є ключовим складником консолідації суспільства та розвитку державотворчих процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Більше 100 років тому під час національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. активно почало підніматись питання впровадження рідної мови у процесі відродження власної державності, як важливої складової у створенні будь-якої держави. Наприклад, з утворенням Української Держави 1918 року та її законодавчо-виконавчого органу – Ради Міністрів, серед основних державних питань постало і питання державної мови. Офіційно державною мовою була українська, однак діловодство всіх основних державних органів велося російською або паралельно двома мовами – російською та українською. У архівних документах за 09 липня 1918 року зазначено, що Державний Секретар уряду того часу особисто звертався з проханням щодо українізації діловодства до всіх міністерств Української Держави, так як не всі міністерства дотримувались державної мови у листуванні й Загальна Канцелярія, яка вела журнали засідань уряду, була змушена постійно переписувати службові папери та перекладати їх українською мовою [7, с. 314].

Позицію українізації всіх державних структур постійно відстоював Державний Секретар Кабінету Міністрів 1918 року, він підкреслював, що з утворенням Української Держави, українська мова стала державною і тому всі урядовці повинні знати її та вживати у всіх урядових актах, переписці, відносинах. Саме повага до національних прав українського народу та інтереси української державності вимагали рішучої боротьби проти русифікації, що і робила та дотримувалась значна кількість представників уряду 1918 року [19 арк. 30–30 зв.].

Також на захист української мови, як державної у 1918 році виступили і культурні організації, серед яких значна кількість була молодь та студенти. Так Кам'янець-Подільське товариство «Просвіта», яке надіслало телеграму до Києва з нотами протесту стосовно домагання деяких урядових оголосити російську мову державною [14, арк. 240].

На підтримку української мови виступила і частина тогочасної преси, так газета «Державний Вістник», яка була офіційним органом керівництва Української Держави 1918 року друкувала всі офіційні документи лише українською [15, арк. 80].

Тогочасна українська преса також гостро критикувала запровадження в.о. Міністра шляхів сполучень 1918 року В. Ландсберга службової переписки на залізничній дорозі лише російською мовою [4].

Важливий процес українізації в сфері освіти і науки проходив в Українській Державі 1918 року на належному рівні. Для утвердження державної мови в нижчій ланці освіти, необхідно було, насамперед, прийняти закон про утвердження української мови в інститутах та університетах, де навчалися майбутні вчителі, які згодом мали викладати в школах Української Держави. Насамперед, викладачі університету самі мали засвоїти державну мову та викладати нею на заняттях у вищих навчальних закладах на належному рівні. Відповідно до цього урядом був прийнятий закон про право написання та захисту дисертації українською мовою про це зберігся відповідний запис закону в документах архіву. В якому зазначалося "... писання та оборону дисертації на вченні ступені в усіх вищих школах України українською мовою надати право особам, які бажають досягти учених ступенів магістра та доктора..., подавати та обороняти в усіх вищих школах України свої дисертації як на російській, так і на українській мові, а також надати право взагалі як дисертантам, так і опонентам вести диспути як на російській, так і на українській мові". Міністр М. Василенко у пояснюючій записці відмічав, що "з встановленням на території Української Держави державних університетів з викладанням української мови, 4 кафедр української мови та українознавства, тому по закінченню однієї з вищих шкіл, особи, які бажають дістати вчений ступінь мають право представляти свої дисертації не тільки на російській, але і на українській мові, цей законопроект дозволить українській молоді та українським вченим добиватися вчених ступенів на своїй рідній мові" [16, арк. 1, 2-2 зв.]. І це був важливий крок тогочасної влади в процесі мовної ідентичності.

Окрім закладів столиці, українізація в Українській Державі поширювалася і на інші міста. Наприклад, Радою Міністрів був прийнятий відповідний закон про відкриття чотирьох кафедр українознавства в Харківському та Новоросійському державних університетах. У законі відмічалось, що: «...в цих університетах відбулося відкриття з 1 липня 1918 р. трьох нових кафедр: історії України, історії української мови та історії українського письменства на історико-філологічному факультеті... Навчання цих дисциплін було обов'язковим для слухачів університетського курсу». А в пояснюючій записці М. Василенка поданій до Кабінету Міністрів від 23 вересня 1918, мова йшла вже про утворення кафедр українознавства по всіх вищих закладах, що «має бути черговим завданням уряду» [17, арк. 1, 3].

З метою й фінансової підтримки процесу українізації уряд П.Скоропадського видав закон про курси українознавства для вчителів по всій території Української Держави. З цією метою від 6 червня 1918 р. з коштів Державної скарбниці було виділено 2.184.790 крб. [18, арк. 9].

Можливість студентам навчатись рідною мовою у вищих навчальних закладах стало важливим кроком для формування майбутньої свідомої національної еліти. Отримавши можливість здобувати освіту та займатися наукою українською мовою, студенти могли стати не просто висококваліфікованими фахівцями, а й активними учасниками творення власної держави. Саме такий підхід дозволив виховати частину нового покоління інтелігенції, яке розуміло цінність своєї культури та працювало на зміцнення незалежності країни. Проте, на жаль, короткий термін існування Української Держави 1918 року вніс свої корективи.

Варто зазначити, що деякий час, до приходу до влади більшовиків, питання української мови було важливим і для представників уряду після періоду правління Павла Скоропадського. Так, у газеті «Нова Рада» за 2 січня 1919 року був опублікований наказ «По осадному корпусові Ч. 47. 31 грудня 1918 року м. Київ» про зняття усіх російських написів як державних, так і приватних установах, крамницях, складах, редакціях, книгарнях та ін. До 18 січня мали бути вивішені усі надписи українською мовою і за невиконання наказу був передбачений навіть штраф від 10, 000 до 80, 000 грн. [5].

На нашу думку, встановлення суворої відповідальності за невиконання мовного законодавства було стратегічно виправданим інструментом подолання наслідків тривалої русифікації. Хоча штрафні санкції виглядають суворими, вони відображали рішучість політичного керівництва у питанні оперативного створення цілісного україномовного середовища як обов'язкового атрибута життєздатної держави.

Таким чином, аналіз досвіду уряду Павла Скоропадського у 1918 році й періоду початку 1919 року та сучасних реалій доводить: українська мова у сфері вищої освіти та державних інституціях є не лише інструментом комунікації, а й стратегічним чинником державотворення, національної безпеки й культурного розвитку. Загальна характеристика цієї проблематики підкреслює, що мовна політика – це не лише питання освіти чи адміністрування, а й основа виживання та майбутнього України.

Узагальнюючи досвід періоду національно-визвольних змагань, слід констатувати, що впровадження жорстких адміністративних важелів та високих штрафних санкцій було стратегічно виправданим кроком, спрямованим на швидку демаркацію тогочасного національного простору. Попри суворість вимог, такий підхід був безальтернативним інструментом утвердження державної української суб'єктності в умовах зовнішньої агресії та внутрішньої дезорганізації. Характерно, що сучасна мовна політика України, зокрема діяльність Уповноваженого із захисту державної мови, багато в чому ретранслює цю логіку: перехід від так званої «лагідної українізації» до імперативних норм (включно із системою штрафів за порушення мовного законодавства у сфері послуг та освіти) є вкрай необхідною умовою витіснення колоніальної спадщини. Сьогодні мовне питання має постати не як обмеження свободи, а як дієвий механізм захисту національного суверенітету та ідентичності України.

Згідно Конституції України у нашій державі є чимало національних меншин. Проте українська національна модель багатомовності у переважній більшості випадків являє собою де-факто українсько-російську двомовність. Як вірно зазначає дослідниця Яковлева О. В. у своїй статті, що одним із факторів котрі зумовлюють підвищений ступінь соціальної проблемності феномену багатомовності в Україні, слід вважати її роль у самоідентифікації особистості, а також у визначеності цією особистістю своєї приналежності до певного колективу або групи. Багатомовна модель організації національного мовного середовища уже самим фактом свого існування ускладнює таку самоідентифікацію. І таке визначення на підставі спільності/відмінності як рідної мови, так і мови повсякденного спілкування в колективі [21, с. 303–304].

Багатомовність в українському суспільстві має не лише комунікативний, а й глибокий ідентифікаційний вимір. Вона може стати як ресурсом для культурного збагачення, так і чинником, що ускладнює процес самоідентифікації особистості та її належності до спільноти. Визначення рідної та основної мови спілкування останнім часом виступає маркером соціальної ідентичності, що впливає на відчуття єдності чи відчуженості у колективі, особливо у студентській спільноті. Саме тому мовна ситуація в Україні потребує особливої уваги в контексті національної консолідації.

На нашу думку, аналіз мовної ситуації доцільно здійснювати, починаючи ще з сімейного середовища, а далі – у закладах дошкільної освіти, загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти. Кожен із цих етапів виступає важливою складовою формування мовної та культурної самоідентифікації особистості. Водночас особливого значення, на наш погляд, набуває саме етап здобуття вищої освіти, де студенти більш глибоко розуміють і усвідомлюють значення мови для збереження нації та утвердження власної держави на міжнародній арені.

Слід відзначити, що сьогодні існує і проблема правової колізії у мовному законодавстві, яка потребує комплексного підходу, що враховуватиме як національні інтереси, так і міжнародні зобов'язання України. Так як нормативна вимога щодо використання української мови поширюється лише на академічні години освітнього процесу й не охоплює перерви між парами, студенти на перервах мають право розмовляти будь-якою мовою, зокрема і російською. Тому недостатня врегульованість механізмів упровадження мовного законодавства в системі вищої освіти зумовлює правову невизначеність, яка стає основою для хибних або спрощених інтерпретацій конституційних норм щодо мовних прав студентів [12, с. 269–270].

Варто зазначити, що під час опитувань і досліджень різного характеру щодо приналежності українців, значна частина стверджує про те, що вони є громадянами Радянського Союзу, що, наприклад, у їхній пам'яті залишилась російська мова – як універсальна мова спілкування і немає нічого поганого в тому, що українці розмовляють російською. У результаті цього діти, виховані в подібному мовному середовищі, приходять до закладів освіти та відтворюють мовні моделі, що сприяють подальшому поширенню російської мови серед однолітків.

Можна погодитись з думкою сучасного дослідника Лизанчука В., який у своїй статті зазначив: «Мовознавець, професор Олександр Пономарів, наголосив, що “не треба спекулювати на тезі “російськомовні патріоти України”, якщо вони патріоти, то хай позбудуться комплексу меншовартості й починають спілкуватися українською мовою. Чи можна увияти патріота, наприклад Угорщини, який замість угорської розмовляв би в себе вдома фінською або естонською мовою?» [13, с. 178].

Безперечно потрібно враховувати факт колонізації нашої держави, особливо у контексті маніпуляції з питанням мови, яке йде ще, як мінімум, з періоду Радянського Союзу. Як зазначає Таран Людмила у своїх спогадах, що: «...свідомість і підсвідомість прошивала безконечна неписана настанова: головна, домінуюча, престижна, пріоритетна, статусна, обов'язкова мова – саме російська. Українська ж – одна з мов «національних окраїн»: необов'язкова, непрестижна тощо. І якщо хочеш бути успішним, будувати кар'єру, жити більш-менш забезпечено – маєш прийняти ці неписані правила гри: бути «советским человеком» (тобто, лояльним до режиму) і спілкуватися російською...» [9].

Безперечно, що радянська мовна політика була продуманим інструментом для продовження процесу колонізації, який штучно перетворив російську мову на єдиний можливий засіб для досягнення життєвого успіху та кар'єрного зростання. Обмеження української мови і спілкування нею лише на побутовому рівні, змушувало людей обирати між національною ідентичністю та соціальним статусом, перетворюючи їх на уніфікованих «радянських людей». Цей психологічний тиск з боку радянської влади сформував стійкі стереотипи меншовартості українців, наслідки яких доводиться долати й сьогодні.

Після проголошення незалежності у 1991 році державною стає українська мова, проте відголоски минулого і впливу російської мови залишаються в менталітеті значної кількості українців і до сьогодні. Війна з Російською Федерацією стала своєрідним каталізатором до переосмислення власної історії та приналежності. Починає все більше відбуватись процес так званої самодеколонізації, який є частиною деколонізації України, особливо у питанні мови. І вже сьогодні можна констатувати, що свідомою частиною української молоді не лише розуміє значення рідної мови для нації, а й цілеспрямовано опановує її, активно залучаючи різноманітні освітні платформи та ресурси.

Наприклад, автори Сібрук А. і Литвинська С. провели дослідження серед студентів про обізнаність ресурсів з української мови. За підсумками дослідження було виділено 9 основних груп, які знають і якими користуються студенти, а саме: «Є-мова», яка є освітньою платформою ГО «Український світ»; «Українська мова: лайфхаки»; «Мовний марафон»; «Мова єднає»; «Чиста мова»; «Перейди на українську»; лінгвістичний портал «Mova.info»; сайт викладача Київського університету імені Бориса Грінченка та автора підручників з української мови Олександра Авраменка; офіційний сайт української мови [8, с. 33].

Таким чином, слід відзначити, що сучасна молодь демонструє високий рівень зацікавленості у вивченні та використанні української мови, активно залучаючи для цього різноманітні онлайн-платформи та ресурси. Саме цифрові інструменти забезпечують молодому поколінню доступність, інтерактивність і практичність мовної освіти. Це свідчить про позитивну тенденцію у формуванні свідомого ставлення студентської молоді до державної мови та її інтеграції у всі сфери суспільного життя. Водночас слід зауважити, що викладання дисципліни «Ділова українська мова» у вищих навчальних закладах виступає також важливим елементом у формуванні свідомого ставлення студентської молоді до державної мови. Збільшення кількості годин, відведених на практичні заняття, було б доцільним і обґрунтованим кроком у контексті реформ, ініційованих Міністерством освіти і науки України.

Також автори вищезазначені автори роблять висновки, з якими можна цілком погодитись, що «будучи активними учасниками української спільноти, спілкуючись у соціальних мережах, молоді люди з такими знаннями зможуть протистояти впливовим маніпуляторам, категорично спростовувати неправдиву інформацію та бути активними учасниками розбудови української держави на європейських та євроатлантичних засадах інтеграції» [8, с. 34].

На наше переконання вивчення рідної мови має ґрунтуватися насамперед на вихованні з сім'ї і на внутрішній мотивації та усвідомленні її цінності, а не на примусових механізмах (погрозах, приниженні та ін.). Такий підхід забезпечить глибше засвоєння мовних знань і сформує стійке прагнення у людини до їх практичного застосування. Особливо важливим є виховання цього усвідомлення серед молоді, студентства, які становить інтелектуальний і культурний потенціал майбутнього суспільства. Сьогодні запровадження державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030», затвердженої урядом 2 січня 2026 року, є надзвичайно своєчасним і конструктивним кроком. Така державна ініціатива створює сприятливе середовище для самореалізації молоді, що дозволяє перетворити вивчення мови з формального обов'язку на свідомий елемент особистісного зростання та громадянської відповідальності, сподіваємось, що це буде програма реальних дій, а не паперова версія документу [3].

Станом на сьогодні в Україні досить активно функціонують курси, вебінари та конференції, які проводиться як офлайн, так і в онлайн-форматі на різноманітних платформах з метою сприяння державним інституціям, громадянам та всім зацікавленим у вивченні та поглибленні знань рідної мови. Має бути лише усвідомлене бажання вивчати рідну мову або поглиблювати вже існуючі знання. Наприклад

напередодні Дня Незалежності проходив пізнавальний вебінар «Українська як стратегічна перевага: як мова формує світогляд, бренд, довіру та комунікацію». Захід був організований агенцією Golden Staff у співпраці з Марією Словолуб – філологинею, викладачкою, фольклористкою та експерткою з красномовства. Учасники отримали і цінні поради для комунікації «Українська – бренд компанії» та ознайомилися з актуальними тезами щодо ролі української мови та грамотності в компанії. Досвід компаній, які переходять на українську мову у спілкуванні, демонструє українцям і світу, що це не лише формування сучасного та привабливого бренду, а й внесок у зміцнення нашої ідентичності та боротьби за свободу під час війни. Подібні ініціативи сприяють утвердженню української мови як ключового елементу національної ідентичності, розвитку комунікаційної культури та формуванню позитивного іміджу України у світі [10].

Впевнені, що в системі вищої освіти подібні вебінари допоможуть студентам не лише грамотно спілкуватись, а стати у майбутньому фахівцем компанії, який формуватиме свідомість, бренд і довіру. Це важлива складова освітнього процесу. І безперечно, що кількість годин на викладання дисциплін таких як: «Ділова українська мова» чи «Українська мова за професійним спрямуванням» має бути значно більшою, ніж зараз затверджено у багатьох закладах України. Та незважаючи на те, що програми вищих навчальних закладів передбачають покращення фахового мовлення, недостатньо уваги приділяється викладанню мовознавчих дисциплін та міждисциплінарним зв'язкам.

Це свідчить про потребу в подальшому вдосконаленні процесу формування мовної компетентності студентів, зазначає дослідниця Шлеїна Л. І. у своїй праці. І вона безсумнівно права, адже вивчення дисципліни, зокрема української мови, історії, культури для глибшого усвідомлення мають базуватись на міждисциплінарних зв'язках [20, с. 167].

Далі автор зазначає, що під час навчання гуманітарних дисциплін, зокрема «Українська мова (за професійним спрямуванням)», формуються ключові чинники мовної особистості, яка володітиме навичками та вміннями вільно користуватися мовою. Це сприяє розумінню культурної ідентичності та культурних відмінностей націй загалом [20, с. 169].

Також дослідниця Федюніна О. І. підкреслює, що «позитивне ставлення до мови є ознакою високої мовної свідомості. Людина з високим рівнем мовної свідомості – це зріла мовна особистість, а висока мовна свідомість також свідчить про загальний розвиток особистості, зокрема про її інтелігентність, освіченість та моральну стійкість. Далі автор зазначає, що чітке усвідомлення своєї причетності до розвитку мови дає здобувачам вищої освіти поштовх до саморозвитку, виявлення бажання вдосконалювати мовні знання і навички, дбати про культуру мовлення й культуру поведінки, соціальної взаємодії загалом [11, с. 84–85].

Безперечно, що сьогодні збільшилась кількість україномовних громадян нашої держави, було створено і ряд різноманітних заходів, платформ, організовано додаткові години вивчення рідної мови у закладах освіти, помітна і підтримка значної кількості українців з боку суспільства та держави спілкуватися виключно рідною мовою і це з урахуванням географічного показника, де кількість ВПО зі східної частини України в більшості спілкувались лише російською мовою.

Проте, насамперед, важливим є питання підтримки української мови на державному рівні. За ініціативи Українського інституту національної пам'яті Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». І це важливий крок до всебічного законодавчого врегулювання питань, пов'язаних із формуванням та реалізацією державної політики національної пам'яті Українського народу. Серед ключових засад закону особливе місце відведено питанню мови як складової національної пам'яті та безпеки. Документ спрямований на захист і утвердження державної мови в освіті та культурі як складової політики відновлення історичної пам'яті. Охорона української мови й збереження культурної спадщини розглядаються як ключові чинники подолання російської імперсько-тоталітарної спадщини та формування єдиної мовно-культурної основи українського суспільства [2].

Сьогодні створено ряд умов для вивчення української мови для кожного, хто має бажання і це все підкріплено на законодавчому рівні, тепер лише потрібен час у процесі самодеколонізації і самоідентифікації українців. Під час війни це надзвичайно важливе питання, бо це не лише «я перейшов на українську», а це питання збереження нації серед світової спільноти. Це дуже непросте завдання адже ж одним із засобів російської пропаганди до будь-якої окупованої ними країни був і залишається лінгвоцид, в сучасних умовах російсько-української війни Росія постійно використовує українську мову, як маркер розподілу на «свій» і «чужий», таку мовну політику вона і успішно проводить на тимчасово окупованих територіях сьогодні [1, с. 174].

Тому можна цілком погодитись з думкою українських дослідників Пирожкова С. І. та Хамітова Н. В., які у своїй статті зазначають, що в російському імперському дискурсі, який обґрунтовує агресію щодо України, (і у питаннях мови також, начебто захищаючи російськомовних українців – авт.), в тому числі й нинішню повномасштабну війну, маємо доволі показову картину: «Українська ідентичність принципово не визнається, попри декларативні пасажі про право націй на власне і самостійне буття». При цьому автори показують, що Російська Федерація вступила в конфлікт не просто з Україною, а з усім світовим порядком, правила якого забезпечували мирне, а подеколи й успішне співіснування країн з різних цивілізаційних спільнот: «Нова фаза російсько-української війни кинула тотальний виклик сучасній глобалізації світу... Попри прагнення більшості європейських політиків будь-що утримати війну в українських межах, вона невинно наближає людство до критичної межі – Третьої світової катастрофи...» [6, с. 46].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що сучасна російсько-українська війна це закономірний наслідок колонізації України з боку Росії, яка постійно маніпулювала питанням історії, державності, культури і мови, зокрема, та яка застосовувала і застосовує лінгвоцид у своїй пропаганді до всіх країн, які окупувала. Встановлено, що питання мови проходить також етап деколонізації серед українців. Також з'ясовано, що проблеми виховання з сім'ї, як відголосок радянської окупації, серед викликів сучасності у цьому питанні варто відмітити наступні це: не чіткість щодо питання мови на законодавчо-державному рівні та запровадження механізму чіткої імплементації мовного законодавства, зокрема і в системі вищої освіти, незначна кількість годин для вивчення мови у закладах освіти, яку необхідно збільшити, як мінімум у два рази та сама мовна культура українців залишаються проблемним маркером у процесі деколонізації українців і відповідно в процесі самодеколонізації. У цьому контексті особливої суб'єктності набуває студентство як найбільш динамічна та інтелектуально-свідома верства, що здатна трансформувати освітній простір у середовище активного мовного спротиву, особливо під час війни в Україні. Саме молода генерація виступає тим рушійним елементом, який через внутрішню самодеколонізацію формує нові стандарти нашої національної ідентичності та забезпечує незворотність мовних змін у суспільстві.

Варто зазначити, що мовне питання в умовах війни набуває не лише культурного чи освітнього, а й безпекового виміру, оскільки воно прямо пов'язане із збереженням української нації та її суб'єктності на міжнародній арені. Як слушно зазначають сучасні дослідники, російська агресія спрямована не тільки проти України, а й проти світового порядку, що базується на визнанні права кожного народу на власну ідентичність. У цьому контексті українська мова стає ключовим маркером опору та самоідентифікації, а також засобом подолання колоніальної спадщини. Спроби утвердити національну мову, зберегти її на державному рівні відбувались у період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. – одному із періодів відродження та становлення української держави, є підтвердженням того, що мова мала і має значення. Сподіваємося, що світове співтовариство зуміє запобігти розповсюдженню війни у Європі як катастрофічному сценарію глобального масштабу, а також зуміє зупинити війну в Україні. Переконані, що утвердження української мови серед усіх українців, як основа фундаментальності у процесі державотворення, сприятиме подальшій консолідації українського суспільства, особливо у період виборювання права на існування та його інтеграції у світовий цивілізаційний простір.

Література:

1. Khomenko, O., & Movchan, O. The russo-ukrainian war as a catalyst for the decolonization of ukrainians: historical-educational dimensions and information-psychological operations. *Ukrainiaki istorichni studii – Ukrainian Historical Studies*, 2025, 18(60). P. 171–181. DOI: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.18/60.19> [in English].
2. Верховна Рада України прийняла закон про засади державної політики національної пам'яті Українського народу. Сайт «Українського інституту національної пам'яті» від 21.08.2025. URL: <https://surl.li/wjznuu> (дата звернення 17.10.2025)
3. Державна цільова соціальна програма «Молодь України: покоління стійкості 2030». Сайт «Урядовий портал» від 03.01.2025. URL: <https://surl.li/cc/lisbjo> (дата звернення 09.01.2026)
4. Киевская мысль, 1918, 15 (2 листопада).
5. Нова рада. 1919, 2 січня.
6. Пирожков, С. І., & Хамітов, Н. В. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. *Visnik Nacional Noi Academii Nauk Ukraine*, 2022, (9). С. 38–49. <https://doi.org/10.15407/visn2022.09.038>
7. Пшенишна О. О. Питання мови у діловодстві уряду та окремих міністерств Української Держави. Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій: Матеріали науково-практичної конференції, 2-4 квітня 2008 р. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2008. С. 314–316.
8. Сібрук А., Литвинська С. Українська мова як маркер національної ідентичності (на прикладі вивчення дисциплін мовознавчого циклу в ЗВО України). *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2023, № 5 (10), С. 30–36. URL: <https://surl.li/tuupfu> DOI:<https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.5.5>.

9. Таран Людмила. Як мене русифікували. Як я русифікувалася. Інтернет-видання «Український Тиждень.ua.» від 1 вересня 2025. URL: <https://surl.lu/moqseh> (дата звернення 18.10.2025)
10. Українська як стратегічна перевага: як мова формує світогляд, бренд, довіру та комунікацію. Вебінар агенції Golden Staff разом з Марією Словолуб від 20.08.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sLPMtTo5v4w&feature=youtu.be>
11. Федюніна О. І. Значення української мови у процесі формування ціннісних орієнтирів здобувачів вищої освіти в Україні. Сучасна вища освіта: досягнення, виклики та перспективи розвитку в умовах невизначеності: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. (Запоріжжя – Мелітополь, 04–05 жовтня 2024 р.). URL: <https://surl.lu/lhftiu> (дата звернення 19.12.2025)
12. Хоменко О. О. Мовна політика у вищій освіті України: колізії законодавства та правові виклики // Розвиток юридичної науки України в умовах воєнного стану. Юридична наука: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронне видання] : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 6 березня 2025 року. Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. С. 268–271. URL: <https://surl.lt/jyrbdd> (дата звернення 10.01.2026)
13. Хоменко О. О. Переосмислення історичної пам'яті як передумова деколонізації українського суспільства. Історична пам'ять та тенденції історичної науки: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 листопада – 15 грудня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 177–179. URL: <https://surl.li/zoyfir> (дата звернення 12.12.2025)
14. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України), Ф. 1064, Оп. 1, Спр. 32, Арк. 240.
15. ЦДАВО України, Ф. 1064, Оп.1, Спр. 13, Арк. 80.
16. ЦДАВО України, Ф. 1064, Оп. 1, Спр. 138, Арк. 1 – 2-2 зв.
17. ЦДАВО України, Ф. 1064, Оп. 1, Спр. 185, Арк. 1, 3.
18. ЦДАВО України, Ф. 1064, Оп. 1, Спр. 211, Арк. 9.
19. ЦДАВО України, Ф. 1064, Оп. 2, Спр. 5, Арк. 30-30 зв.
20. Шлеїна Л. І. Розвиток мовної ідентичності здобувача вищої освіти в процесі вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський 14 травня 2024 року) URL: <https://surl.li/gdfodf> (дата звернення 29.10.2025)
21. Яковлева О. В. Багатомовність в українському суспільстві та вищій освіті України: витоки, специфіка, засади оцінювання. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». Філософські науки. 2017. Випуск 118. С. 302–306. URL: <https://surl.lt/jyrbdd> (дата звернення 30.11.2025)

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026